

Xomidov Jo`rabek Abdushukur o`g`li

TDIU "Menejment" fakulteti "Logistika" yo`nalishi talabasi

[*jorabekh99@gmail.com*](mailto:jorabekh99@gmail.com)

+998-97-999-0299

Хамидова Журабека Абдушукура угли

Студент направления "Логистика" факультета "Менеджмент" ТГЭУ

[*jorabekh99@gmail.com*](mailto:jorabekh99@gmail.com)

+998-97-999-0299

Khomidov Jurabek Abdushukur ugli

Student of the "Logistics" direction of the Faculty of Management of TDIU

[*jorabekh99@gmail.com*](mailto:jorabekh99@gmail.com)

+998-97-999-0299

Kalit so'zlar: ta'minot zanjiri boshqaruvida KPI, ta'minot zanjirini optimallashtirish, ta'minot zanjiri ko'rsatkichlari, logistika samaradorligi, asosiy ishlash ko'rsatkichlari, ta'minot zanjirini yaxshilash, ta'minot zanjiri tahlili.

Ключевые слова: KPI в управлении цепочкой поставок, оптимизация цепочки поставок, показатели цепочки поставок, эффективность логистики, ключевые показатели производительности, улучшение цепочки поставок, анализ цепочки поставок.

Keywords: KPIs in supply chain management, supply chain optimization, supply chain indicators, logistics efficiency, key performance indicators, supply chain improvement, supply chain analysis.

Kirish

Bugungi globallashtirilgan dunyoda, biznesda muvaffaqiyatga erishishni asosiy omillaridan biri bu ta'minot zanjirini samarali boshqarish (SCM)dir. Ta'minot zanjiri mahsulotlar vaqtida yetib borishi, narxlar nazorat qilinishi va mijozlarni kompaniya xizmatidan mamnunligi kabi jarayonlarda muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Miromonovich boshchiligidagi iqtisodiyotni modernizatsiya qilish sharoitida, ta'minot zanjiri samaradorligini oshirish muhim masalalardan biri sifatida qaralmoqda. Bir qancha nutqlar va chiqishlarida, Prezident bir nechta sohalarda samaradorlikni oshirish va texnologik jihatdan yaxshilash kerakligini ta'kidlab o'tdilar, jumladan ta'minot zanjiri va logistika sohasida ham.

Ushbu maqolada qanday qilib KPI (Key performance Indicators; Asosiy Samaradorlik Ko'rsatkichlari) orqali ta'minot zanjirida samaradorlikni yaxshilash va uni hozirgi O'zbekiston davlatining iqtisodiy maqsadlari bilan birlashtirish haqida ma'lumotlar berilgan. Qolaversa, maqola ta'minot zanjirida ishlatilishi mumkin bo'lgan KPI turlari, ularni qay darajada muhimligi va biznesda muvaffaqiyatga erishishdagi KPI'ning muhim roli kabi mavzularni yoritib beradi.

Adabiyotlar tahlili

Ilmiy adabiyotlarda ta'minot zanjirida KPI'lardan foydalanish juda ham ko'p marotaba tilga olingan. Tadqiqotlarga ko'ra, KPI'larni korxonalar va tashkilotlarda to'g'ri qo'llash ularning faoliyatiga aniqroq yondashishga va tezkor qaror qabul qilishga, xarajatlarni kamaytirishga va samaradorligiga juda ham ijobiy ta'sir o'tkazadi.

Ushbu sohada juda ham ko'plab misol va iqtiboslar keltirilgan olimlardan Kaplan va Norton biznesda moliyaviy va moliyaviy bo'lmagan sohalarda foydalansa bo'ladigan KPI konsepsiyasini, Balanced Scorecard (Muvozanatli Ko'rsatkichlar)ni ishlab chiqishgan. Ushbu konsepsiya orqali ta'minot zanjirini samarali boshqarish va nazorat qilish mumkin bo'ladi.

Martin Christopher ham "Logistics and supply chain management" (Logistika va ta'minot zanjirini boshqarish) nomli kitobida juda ham ko'plab kerakli bo'lgan ma'lumotlarni keltirib o'tadi. Ushbu kitobda KPI'lar yordamida ta'minot zanjirini tezkor boshqarish va qanday qilib o'zgaruvchan bozor sharoitlariga tez fursatda moslashish mumkinligini yoritib beradi.

O'zbekistonda ham ta'minot zanjiri va logistikada samaradorlik darajasi muhimligi to'g'risida bir qancha hisobotlar va ilmiy ishlarda muhokama qilinmoqda. Misol uchun, B. Qurbonov o'zining ilmiy ishida mahalliy ta'minot zanjirini va logistika tizimida xarajatlarni kamaytirib, samaradorlikni oshirishga e'tibor qaratib, KPI'lar orqali logistik operatsiyalarni yaxshilash kerakligini ta'kidlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda ta'minot zanjirida foydalaniladigan KPI'lar strategik maqsadlarga qanday mos kelishi hamda ularning kompaniyaning umumiy samaradorligiga qanchalik hissa qo'shishi ko'rib chiqildi. KPI'lar orqali olingan ma'lumotlar raqamli texnologiyalar va tahlil vositalari yordamida tahlil qilindi. O'zbekiston Prezidentining chiqishlari va iqtisodiy modernizatsiya rejalari asosida ta'minot zanjirini yaxshilash masalalari tadqiq qilindi. Shuningdek, O'zbekistonning logistika sektoridagi KPI'larning o'rni hamda bu ko'rsatkichlarning mahalliy va xalqaro talablarga javob berishi o'rganildi.

Tahlil va natijalar

Ushbu bo'limda ta'minot zanjirida samaradorlikni oshirishda KPI'larning o'rni tahlil qilinadi.

1. Xarajatlarni qisqartirish

Xarajatlarni kamaytirish har bir ta'minot zanjiri uchun asosiy maqsadlardan biri hisoblanadi. Ta'minot zanjiridagi yetkazib berish, saqlash va ishlab chiqarish kabi bo'limlarda xarajatlarni nazorat qilish va kamaytirishda KPI'larning o'rni juda ham muhim hisoblanadi. Kompaniya KPI'lar orqali ushbu bo'limlarda transport marshrutlari yoki ombor operatsiyalaridagi samarasizliklarni aniqlashi va xarajatlarni qisqartirishi mumkin bo'ladi.

2. Inventarizatsiyani boshqarish

Inventarizatsiyani samarali boshqarish kerakli tovarlar, kerakli joyda va kerakli vaqtda mavjud bo'lishini ta'minlashda muhim hisoblanadi. Inventarizatsiya aylanmasi, zaxiralar va sotuvlar orasidagi farqlar, korxonadagi inventar kunlari kabi KPI'lar inventarizatsiyaning qanchalik samarali boshqarilayotganini aniqlash uchun yordam beradi.

O'zbekistonning chakana savdo va ishlab chiqarish tarmoqlarida ushbu KPI'lardan foydalanish inventarizatsiya darajalarini optimallashtirish va mijoz talabini ortiqcha xarajatlarsiz qondirishga xizmat qiladi.

3. O'z vaqtida yetkazib berish va xizmat sifati

Mijozlarni qoniqtirish ko'pincha mahsulotlarni o'z vaqtida va aniq yetkazib berilishi bilan bog'liq. O'z vaqtida yetkazib berish darajasi, buyurtmani to'g'ri manzilga yetkazish va yaxshi holatda yetkazish darajalari kabi KPI'lar xizmat sifati baholashga yordam beradi.

O'z vaqtida yetkazib berish darajasi buyurtmalarni va'da qilingan kunda yetkazib berilganlik foizini ko'rsatadi. Buyurtmani to'g'ri bajarilishi xatosiz yetkazilgan buyurtmalar foizini ko'rsatadi. Mukammal buyurtma darajasi esa bir nechta xizmat ko'rsatish mezonlariga qarab o'lchanadi.

4. Ta'minot zanjirining moslashuvchanligi

Talab yoki ta'minot zanjiridagi uzilishlarga tez moslashish, dinamik bozorlarda faoliyat yurituvchi bizneslar uchun juda muhimdir. Yetkazib berish vaqti, ta'minot zanjiri sikllari va moslashuvchanlik indeksi kabi KPI'lar kompaniyaning o'zgarishlariga qarab qanday javob bera olishini o'lchaydi.

Masalan, qisqa vaqtda yetkazib berish imkoniyati bo'lgan kompaniya mijoz talabidagi o'zgarishlarga yoki ta'minot zanjiridagi uzilishlarga tez moslasha oladi. Shuningdek, yuqori moslashuvchanlik indeksi kompaniyaning ta'minot zanjiri talab va ta'minot sharoitlaridagi o'zgarishlarni boshqarishga qodirligini ko'rsatadi.

O'zbekistonda ham ta'minot zanjirining moslashuvchanligi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Chunki kompaniyalar ichki va xalqaro bozor talablariga javob berishga harakat qilmoqdalar. Hukumat tomonidan oshirilayotgan iqtisodiy

diversifikatsiya bilan kompaniyalar yangi bozor imkoniyatlaridan foydalanish uchun ozlarini tezkorligini oshirishga intilmoqda.

5. Barqarorlik va atrof-muhitga ta'sir

So`nggi yillarda ta'minot zanjiridagi barqarorlik muhim masalaga aylandi. Ko`plab kompaniyalar o`zlarini atrof-muhitga qanchalik ta'sir o`tkazayotganini hisobga olishga majbur bo`lishmoqda va plastik chiqindilar, energiya sarfi, turli xil zararli chiqindilarni kamaytirish kabi KPI'lar doimiylikni nazorat qilish va yaxshilash uchun foydalanilyapti.

O`zbekistonda ham hukumat tomonidan biznesdagi va ta'minot zanjiridagi doimiylikni saqlab qolish uchun bir qancha tashabbuslar ishlab chiqilyapti. Kompaniyalar yashil logistika tizimiga o`tishga undalyapti va tabiatga zarar yetkazmaslikka doir KPI'lar bu jarayonga o`z hissasini qo`shyapti.

Xulosa va natijalar

Analizlar shuni ko`rsatyaptiki, KPI'lar ta'minot zanjirini yaxshilashda, biznesdagi jarayonlarni tezlashtirishda va yana bir qancha jihatlarda muhim ro`l hisoblanmoqda. Kompaniyalar xarajatlarni kamaytirish, inventarizatsiyani boshqarish, xizmat sifatini nazorat qilish, doimiylik va barqarorlik kabi jihatlarga e'tiborini qaratgan holda xalqaro talablarga javob berishi va xalqaro bozorlga ham chiqishi mumkin bo`ladi.

KPI'lardan yana ham faolroq foydalanish uchun kompaniyalar quyidagi ishlarni amalga oshirishi tavsiya etiladi:

1. Texnologiyalarga investitsiya kiritish: raqamli texnologiyalar; misol uchun: ta'minot zanjirini boshqarish dasturiy ta'minotini joriy qilish KPI ma'lumotlarini to`plash va tahlil qilishda, uni turli xil sohalarda qo`llash va yaxshilashda qo`l kelishi mumkin.

2. KPI'larni strategik maqsadlar bilan birlashtirish: KPI'lar to`g`ridan-to`g`ri kompaniyaning umumiy holati bilan bog`liq bo`lishi, ta'minot zanjirini yaxshilashi va uzoq muddatli maqsadlarga erishish uchun asosiy omillardan biri bo`lishi shart.

3. KPI'arni davomiy ko`rib chiqish va nazoratga olish: bozor o`zgarishlarini hisobga olgan holda, ma'lum bir vaqt oralig'ida KPI'larni ko`rib

chiqish va tahrirlash, uni mavjud bozor sharoitlariga to'g'ri kelishini nazorat qilib turish juda ham muhim hisoblanadi.

4. Xodimlarni KPI'lar bilan ishlashga o'rgatish: kompaniyadagi barcha xodimlar KPI'lar kompaniya va ta'minot zanjiri jarayonlaridagi muhim ko'rsatkich ekanligini tushunishi va doimiy yaxshilanishiga o'z hissalarini qo'shishi ham alohida ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, KPI'lar nafaqat ta'minot zanjiridagi jarayonlarga balki kompaniyani ham raqobatbardosh va doimiy yaxshilanishiga va hattoki, xalqaro bozorlarga chiqishigacha yordam beradi deb ayta olamiz. Ayniqsa, tez sur'atlar bilan o'sayotgan O'zbekiston davlatining iqtisodiy sharoitida.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Kaplan, R.S., & Norton, D.P. (1996). *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Harvard Business School Press.
2. Christopher, M. (2011). *Logistics and Supply Chain Management: Creating Value-Adding Networks*. Financial Times Pf. ress.
3. Kurbanov, B. (2021). "Improving Logistics in Uzbekistan: The Role of KPIs in Enhancing Supply Chain Efficiency." *Uzbekistan Economic Review*, 12(3), 45-62.
4. Simchi-Levi, D., Kaminsky, P., & Simchi-Levi, E. (2003). *Designing and Managing the Supply Chain: Concepts, Strategies, and Case Studies*. McGraw-Hill.
5. Mentzer, J.T., DeWitt, W., Keebler, J.S., Min, S., Nix, N.W., Smith, C.D., & Zacharia, Z.G. (2001). *Supply Chain Management*. SAGE Publications.
6. Gunasekaran, A., Patel, C., & McGaughey, R.E. (2004). "A framework for supply chain performance measurement." *International Journal of Production Economics*, 87(3), 333-347.